

<http://www.sworld.education/conference/year-conference-sw/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/dec-2015>

9. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом : [монографія] / А.А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.

10. Податковий кодекс України від 2.12.2010 р. N 2755-VI зі змінами і доповненнями № 909-VIII від 24.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

11. Пирог О.В. Економічний розвиток національного господарства України: особливості та моделі в умовах постіндустріального суспільства : моногра-

фія / О.В. Пирог. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2013. – 336 с.

12. Уманців Г.В. Холдингові компанії та промислово-фінансові у сучасній економіці: наукове видання : монографія / Г.В. Уманцев. – К. : ВІРА – Р ; Альтепрес, 2002. – 429 с.

13. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р., із змінами і доповненнями № 901-VIII від 23.12.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

14. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

МОДИФІКАЦІЯ ТОВАРНО-СТРУКТУРНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА КРАЇНИ ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

THE MODIFICATION OF COMMODITY STRUCTURAL COUNTRY'S SPECIALIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION AS A STIMULATING FACTOR OF FOREIGN INVESTMENT ATTRACTION

Ідентифіковано особливості розвитку агропромислового сектору економіки України. Визначено напрями спеціалізації агровиробництва України в цілому та її регіонів зокрема на основі застосування авторської методики, особливість якої полягає у комбінованому використанні трьох методів: середньогалузевого відсотка, середньозваженого рангу та індексу комбінування (індексу Уівера). Отримані результати були використані для оцінки основних деструктивних факторів розвитку вітчизняного сільського господарства і обґрунтування перспективних напрямів його становлення. Реалізація отриманого наукового доробку сприятиме оптимізації та активізації господарської діяльності виробників агропродовольчої продукції. Виокремлено найпривабливіші регіони України для прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор.

Ключові слова: сільське господарство, спеціалізація, метод середньогалузевого відсотка, метод середньозваженого рангу, індекс комбінування (індекс Уівера), інвестиції.

Идентифицировано особенности развития агропромышленного сектора экономики Украины. Определены направления специализации агропроизводства Украины в целом и ее регионов в частности на основе применения авторской методики, особенность которой заключается в комбинированном использовании трех методов: среднеотраслевого процента, средневзвешенного ранга и индекса комбинирования (индекса Уивера).

Полученные результаты были использованы для оценки основных деструктивных факторов развития отечественного сельского хозяйства и обоснование перспективных направлений его становления. Реализация полученного научного наследия будет способствовать оптимизации и активизации хозяйственной деятельности производителей агропродовольственной продукции. Выделены наиболее привлекательные регионы Украины для прямых иностранных инвестиций в аграрный сектор.

Ключевые слова: сельское хозяйство, специализация, метод среднеотраслевого процента, метод средневзвешенного ранга, индекс комбинирования (индекс Уивера), инвестиции.

The article identifies the features of the agricultural sector of Ukraine. It also defines directions of the specialization of agricultural production in Ukraine and its regions that are based on the author's methodological approaches. The authors use the combination of three methods: method of the average weighted rate, method of the average industry and Weaver's combination index. The commodity structural specialization of agricultural production is as follows: grains and leguminous, maize, sunflower seeds and wheat. The article also determines the most attractive regions in Ukraine for foreign direct investment in agricultural sector.

Key words: agriculture, specialization, method of the average weighted rate, method of the average industry, Weaver's combination index, investments.

УДК 332.2(477)

Яценко О.М.

д.е.н., професор кафедри міжнародної торгівлі

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Яценко О.М.

аспірант

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Білецька І.І.

магістр

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Постановка проблеми. Важливою сферою матеріального виробництва є сільське господарство, пріоритетність і перспективність якого не викликає сумніву. Нині сільське господарство

залишається єдиною галуззю економіки України, яка має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. Незважаючи на внутрішньо економічні проблеми країни зумовлені анексією Автономної Республіки

Крим та воєнними діями на Сході, це єдина галузь, яка в період кризи збільшила своє виробництво. У сучасних умовах аграрний сектор набуває нового значення для експортоорієнтованого вектора розвитку України через різке падіння промислового виробництва та згортання металургійного експорту, що зумовило прискорену реструктуризацію вітчизняної економіки.

Забезпечення інвестиційної привабливості аграрного сектора можливе за умови визначення чіткої системи цінностей та орієнтирів в умовах національного суспільно-економічного стану, динамічного розвитку і стратегічної визначеності. У контексті світогосподарських тенденцій для сільського господарства доцільно розробити не лише ієрархію цілей, а й чітку інститутційно закріплену загальну й секторальні стратегії розвитку з врахуванням регіональних особливостей і товарно-структурної спеціалізації. З теоретико-методологічної і науково-практичної точки зору важливим є недопущення підміни методів, засобів і цілей. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності розгляд останніх тенденцій, проблем та перспектив сільського господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічним дослідженням спеціалізації сільського господарства присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Х. Маршал, М. Шварц та Дж. Зеяк [15], С. Маккорістон та М. Шелдон [16], Н. Мезенцева та К. Мезенцев [10]. Результати досліджень з визначення сільськогосподарської товарної спеціалізації окремих адміністративних районів викладені у роботах М. Барановського [1], Н. Добровольської, Ю. Кандиби та В. Ліхвана [9], Ш. Ібатуліна, О. Шаніна та О. Степанка [7], О. Топчієва [14] та інших.

Невирішені питання. Сільськогосподарську товарну спеціалізацію України було визначено ще за радянських часів і майже не було модифіковано методичні підходи, недостатньо враховано сучасне районування. Наприклад, льонарство дотепер вважається галуззю спеціалізації сільськогосподарських підприємств північних районів Чернігівської, Житомирської, Рівненської чи Волинської областей і це за умови, що в Україні вирощування льону-довгунцю за даними офіційної статистики упродовж 1990–2013 рр. скоротилися із 108,1 до 1,1 тис. т (у понад 100 разів) [1]. Отже, системне дослідження проблем, сучасного стану сільського господарства та товарно-структурної спеціалізації агропромисловництва з метою залучення іноземних інвестицій є важливим у теоретичному і практичному аспекті, що й зумовило вибір теми дослідження, її мету, логіку, структуру та завдання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження товарно-структурної спеціалізації агропромисловництва як фактору стимулювання залучення

іноземних інвестицій. Реалізація визначеної мети зумовила розв'язання таких конкретних завдань:

- проаналізувати сучасний методичний інструментарій визначення спеціалізації сільського господарства та виявити найефективніші підходи;

- визначити товарно-структурну спеціалізацію сільського господарства України в цілому та її регіонів зокрема;

- дослідити основні ендогенні й екзогенні деструктивні фактори розвитку вітчизняного сільського господарства та обґрунтувати вибір найпривабливіших регіонів для іноземного інвестування.

Об'єкт дослідження – процес модифікації товарно-структурної спеціалізації агропромисловництва.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів товарно-структурної спеціалізації агропромисловництва та залучення інвестицій в сільське господарство України.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження слугували фундаментальні положення економічної теорії, аграрної економіки, результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців з проблем визначення спеціалізації сільського господарства та оцінки його інвестиційної привабливості. Метод аналізу та синтезу використано під час визначення особливостей розвитку агропромислового сектору економіки України; метод середньогалузевого відсотка, середньозваженого рангу та індексу комбінування (індекс Уівера) при дослідженні товарів спеціалізації сільського господарства України та її областей; метод статистичного аналізу при визначенні інвестиційної привабливості регіонів.

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України, офіційні публікації міжнародних економічних організацій, наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, інформаційні матеріали всесвітньої комп'ютерної мережі Internet, дані міжнародних експертних та рейтингових агентств, результати особистих спостережень авторів.

Вклад основного матеріалу дослідження. В умовах, коли світова економіка все більше транснаціоналізується, необхідно зберегти національне матеріальне виробництво і посилювати історично сформовані, традиційні для національних економік стратегічні галузі, зміцнювати їх експортоорієнтований вектор розвитку. Загальновідомо, що аграрний сектор – найбільш уразлива і підтримувана галузь будь якої країни, незалежно від рівня її соціально-економічного розвитку. Пріоритетність аграрного сектора в економіці обумовлена рядом факторів, зокрема, таких, як: 1) значний вплив і залежність від природних умов, що

робить сільськогосподарське виробництво певною мірою неконтрольованим, непередбачуваним і високоризикованим; 2) сезонність виробництва, що зумовлює нерівномірне використання упродовж року трудових ресурсів, основних і оборотних засобів; 3) визначений біологічний цикл (ритм) виробництва у рослинництві і тваринництві; 4) цінова нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію; 5) географічна обумовленість, і мобільність і обмеженість земельних ресурсів, які одночасно є предметом праці і головним засобом праці; 6) особливості організаційно-виробничої структури; 7) матеріальна основа продовольчої безпеки будь-якої держави; 8) висока капіталомісткість та порівняно низька фондоддача; 9) міжгалузєва залежність, що зумовлює певну інертність галузі. Щодо України можна відмітити також фактор надмірного адміністративного регулювання галузі, жорсткого контролювання цін на агропродовольчу продукцію, диспаритету цін між промисловою і сільськогосподарською групами товарів, консервативність методів виробництва і управління. Проте, сільське господарство є пріоритетною галуззю для економіки України, враховуючи її експортоорієнтовану спрямованість і конкурентоспроможність на глобальному агропродовольчому ринку.

Площа сільськогосподарських земель України – найбільша в Європі – 41,5 млн га (70 % території країни), з них – 32,5 млн га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур. За рівнем забезпечення сільгоспгіддями Україна посідає перше місце в Європі – 0,914 га на особу та 0,716 га/особу ріллі [4, 6]. Сектор забезпечує близько 12 % валової доданої вартості (2014 р.) і тут зайнято понад 3,5 млн населення (17 % зайнятих в Україні). Рослинництво займає близько 70 % сільськогосподарської продукції. Найбільш важливе значення відіграють зернові та зернобобові культури (30,5 %), кукурудза на зерно (15,1 %), насіння соняшнику (12,1 %), пшениця (11,4 %) та соя (4,7 %) у 2014 р. Тваринництво займає близько 30 % випуску сільськогосподарської продукції та представлене вирощуванням худоби та птиці (14,1 %), виробництвом молока (11,5 %) та яєць (3,6 %) [5].

Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Зокрема, Україна займає перше місце у світі за виробництвом соняшника, соняшникової олії та її експорту. У 2014 р. Україна виробила 4,2 млн т соняшникової олії, що становить 28 % світового виробництва, та перевищує світовий показник виробництва оливкової олії (у 2014 р. було вироблено лише 3,2 млн т оливкової олії у всьому світі). Друге місце за експортом зернових та горіхів. У 2014 р. було вироблено 64 млн т зернових, що на 2,4 % більше, ніж у 2013 р. Україна має конкурентну

перевагу у виробництві зерна завдяки високій родючості ґрунтів, низькому рівню виробничих видатків і стратегічній географічній позиції, потенціал країни оцінюється на рівні 100 млн т. За експортом кукурудзи та ріпаку, а також за виробництвом ячменю Україна посіла третє місце. Так Україні належить 14 % світового експорту ріпаку після Канади (62 %) та Австралії (17 %). Що стосується кукурудзи, то Україна виробляє 27,6 млн т та експортує 18,4 млн т (у 2014 р.), проте, вітчизняні можливості виробництва цієї культури набагато вищі. Врожайність кукурудзи в Україні – 6 т/га, при тому, що в США цей показник становить 11 т/га, у Канаді та Швейцарії – 9 т/га, а в Аргентині – 8 т/га, отже, урожайність кукурудзи в Україні нижча на 45 %, ніж в провідних країнах виробництва цієї культури. Якщо підвищити урожайність до рівня США, то у 2014 р. виробництво становило б не 27,6 млн т, а 50,6 млн т. За виробництвом горіхів та експортом ячменю Україна займає четверте місце і п'яте – за виробництвом меду та кукурудзи [12, 17].

Таким чином, основними вітчизняними товарами спеціалізації можна назвати ті товари, за виробництвом яких Україна займає провідні місця у світі, проте, якщо розглянути кожен з регіонів України, то товарна спеціалізація дещо відрізняється. Так для визначення спеціалізації сільського господарського України та її регіонів використано три методи: метод середньогалузевого відсотка, середньозваженого рангу та індекс комбінування (індекс Уівера) ([1, 7, 9, 14]. Аналіз показників включає 25 товарів по Україні та кожній області відповідно. Метод середньогалузевого відсотка полягає у визначенні галузі або товару спеціалізуючим, якщо частка цього товару (d_i) перевищує середньогалузєву (p_i):

$$d_i > p_i, \quad (1)$$

де d_i – частка i -го товару за обсягами реалізованої продукції у структурі сільськогосподарського виробництва регіону;

p_i – середньогалузєва частка товару ($100/25 = 4\%$).

Цей метод є одним з найбільш легких та поширених і включає у вибірку широкий перелік товарів. За ним Україна спеціалізується на 7-ми товарах, а її регіони спеціалізуються на 6-8 товарах (табл. 1).

Метод середньозваженого рангу враховує різні частки товару в господарстві та обчислюється за формулою:

$$\bar{R} = \frac{\sum R_i d_i}{\sum d_i} = \frac{R_1 d_1 + R_2 d_2 + \dots + R_n d_n}{d_1 + d_2 + \dots + d_n}, \quad (2)$$

де d_i – частка i -го товару за обсягами реалізованої продукції у структурі сільськогосподарського виробництва регіону;

R_i – ранг i -го товару в залежності від її частки за обсягами реалізованої продукції;

n – кількість товарів спеціалізації у районі.

Таблиця 1

**Спеціалізація сільського господарського України
та її регіонів за методом середньогалузевого відсотка**

Регіон	Товари спеціалізації
Україна	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, пшениця, соя, молоко, свині на м'ясо
Вінницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, насіння сояшнику, соя, ріпак, молоко
Волинська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, ріпак, молоко, свині на м'ясо, соя, ВРХ на м'ясо, кукурудза на зерно
Дніпропетровська	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця, свині на м'ясо, кукурудза на зерно, яйця курячі
Донецька	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця, свині на м'ясо, яйця курячі, молоко, ячмінь
Житомирська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, насіння сояшнику, пшениця
Закарпатська	Зернові та зернобобові культури, свині на м'ясо, пшениця, соя, плоди, кукурудза на зерно, овочі, насіння сояшнику
Запорізька	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння сояшнику, свині на м'ясо, ячмінь
Івано-Франківська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, ріпак, яйця курячі, пшениця
Київська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, яйця курячі, молоко, пшениця, насіння сояшнику, соя
Кіровоградська	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, кукурудза на зерно, пшениця, ячмінь, соя
Луганська	Насіння сояшнику, зернові та зернобобові культури, пшениця, кукурудза на зерно, молоко
Львівська	Зернові та зернобобові культури, плоди, ріпак, пшениця, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, цукрові буряки, птиця на м'ясо
Миколаївська	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь
Одеська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння сояшнику, ячмінь, ріпак, кукурудза на зерно
Полтавська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, молоко, пшениця, соя
Рівненська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця, молоко
Сумська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, пшениця, молоко, соя
Тернопільська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, цукрові буряки (фабричні), ріпак, картопля, свині на м'ясо
Харківська	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця, кукурудза на зерно, молоко, свині на м'ясо
Херсонська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, яйця курячі, соя, насіння сояшнику, овочі
Хмельницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця, ріпак, яйця курячі, молоко
Черкаська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, пшениця, молоко, свині на м'ясо, соя
Чернівецька	Зернові та зернобобові культури, соя, свині на м'ясо, пшениця, кукурудза на зерно, яйця курячі, птиця на м'ясо, молоко
Чернігівська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, пшениця, молоко
м. Київ	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, насіння сояшнику, пшениця, птиця на м'ясо

Джерело: власна розробка авторів

Таблиця 2

**Спеціалізація сільського господарського України
та її регіонів за методом середньозваженого рангу**

Регіон	Товари спеціалізації
Україна	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння сояшнику, пшениця
Вінницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, насіння сояшнику
Волинська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, ріпак, молоко
Дніпропетровська	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця, свині на м'ясо
Донецька	Зернові та зернобобові культури, насіння сояшнику, пшениця
Житомирська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, насіння сояшнику
Закарпатська	Зернові та зернобобові культури, свині на м'ясо, пшениця, соя
Запорізька	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння сояшнику

Івано-Франківська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, ріпак
Київська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, яйця курячі
Кіровоградська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, кукурудза на зерно
Луганська	Насіння соняшнику, зернові та зернобобові культури, пшениця
Львівська	Зернові та зернобобові культури, плоди, ріпак, пшениця
Миколаївська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця
Одеська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння соняшнику
Полтавська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику
Рівненська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя
Сумська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику
Тернопільська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, цукрові буряки (фабричні)
Харківська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, кукурудза на зерно
Херсонська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, яйця курячі, соя, насіння соняшнику
Хмельницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця
Черкаська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця
Чернівецька	Зернові та зернобобові культури, соя, свині на м'ясо, пшениця
Чернігівська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику
м. Київ	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя

Джерело: власна розробка авторів

Таблиця 3

**Спеціалізація сільського господарського України
та її регіонів за методом комбінювання (індекс Уївера)**

Регіон	Товари спеціалізації
Україна	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця
Вінницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, насіння соняшнику, соя, ріпак
Волинська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, ріпак, молоко, свині на м'ясо, соя, ВРХ на м'ясо, кукурудза на зерно
Дніпропетровська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, свині на м'ясо, кукурудза на зерно
Донецька	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця
Житомирська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, насіння соняшнику, пшениця
Закарпатська	Зернові та зернобобові культури, свині на м'ясо, пшениця, соя, плоди, кукурудза на зерно, овочі, насіння соняшнику
Запорізька	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння соняшнику
Івано-Франківська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, ріпак, яйця курячі, пшениця
Київська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, яйця курячі, молоко, пшениця, насіння соняшнику, соя
Кіровоградська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, кукурудза на зерно, пшениця, ячмінь, соя
Луганська	Насіння соняшнику, зернові та зернобобові культури, пшениця
Львівська	Зернові та зернобобові культури, плоди, ріпак, пшениця, кукурудза на зерно, свині на м'ясо
Миколаївська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь
Одеська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння соняшнику, ячмінь, ріпак
Полтавська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, молоко, пшениця
Рівненська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця
Сумська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця
Тернопільська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, цукрові буряки (фабричні), ріпак, картопля, свині на м'ясо
Харківська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, кукурудза на зерно, молоко
Херсонська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, яйця курячі, соя, насіння соняшнику, овочі
Хмельницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця, ріпак, яйця курячі
Черкаська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця, молоко
Чернівецька	Зернові та зернобобові культури, соя, свині на м'ясо, пшениця, кукурудза на зерно, яйця курячі
Чернігівська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно
м. Київ	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя

Джерело: власна розробка авторів

Методом середньозваженого рангу є найбільш «жорстким», а його вибірка найбільш точною та вузькою, адже до уваги беруться тільки ті товари, які займають основну частку товарної продукції за обсягом реалізації. За проведеними розрахунками виявлено, що у сільському господарстві кожного регіону України можна виділити від 3 до 5 товарів спеціалізації. Україну в цілому характеризують 4 товари спеціалізації сільськогосподарської продукції такі, як: зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця, усі інші регіони характеризуються 3-4 товарами спеціалізації, які часто однакові з товарами спеціалізації України і тільки Херсонська область спеціалізується на 5-ти товарах: зернові та зернобобові культури, пшениця, яйця курячі, соя, насіння соняшнику (табл. 2).

Індекс комбінування (індекс Уївера) є найбільш громіздким у порівнянні з усіма методами визначення спеціалізації регіону, проте саме він є найбільш гнучким та еластичним:

$$I = \frac{1}{\sum \Delta_i^2} \quad (3)$$

де Δ_i^2 – сума квадратів відхилень.

За допомогою індексу комбінування виявляють головну частину дійсного розподілу часток товарів, а саме: кількість та перелік товарів, які є основними товарами спеціалізації. Так відповідно до розрахунків, Україна спеціалізується на 4 товарах, а її області спеціалізується від 2-х до 9-ти товарів (табл. 3).

З розрахунків видно, що три методи аналізу по різному характеризують товарно-структурну спеціалізацію регіонів України. У зв'язку з цим доцільно поєднати результати одержані методом середньогалузевого відсотка, середньозваженого рангу та за індексом комбінування (індекс Уївера) та визначити товарну спеціалізації сільського господарства України та її областей. В узагальненому вигляді товари спеціалізації представлені у табл. 4.

Отже, узагальнена таблиця дозволяє стверджувати, що найбільш точним є метод середньозваженого рангу, результати якого майже повністю однакові з узагальненими результатами, за винятком Чернігівської області, де товарна спеціалізація представлена в основному тільки зерновими та зернобобовими культурами та кукурудзою на зерно. Таким чином, в основному Україна спе-

Таблиця 4

Спеціалізація сільського господарського України та її регіонів за методом середньозваженого рангу

Регіон	Товари спеціалізації
Україна	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця
Вінницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, насіння соняшнику
Волинська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, ріпак, молоко
Дніпропетровська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, свині на м'ясо
Донецька	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця
Житомирська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, насіння соняшнику
Закарпатська	Зернові та зернобобові культури, свині на м'ясо, пшениця, соя
Запорізька	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння соняшнику
Івано-Франківська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, ріпак
Київська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, свині на м'ясо, яйця курячі
Кіровоградська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, кукурудза на зерно
Луганська	Насіння соняшнику, зернові та зернобобові культури, пшениця
Львівська	Зернові та зернобобові культури, плоди, ріпак, пшениця
Миколаївська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця
Одеська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, насіння соняшнику
Полтавська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику
Рівненська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя
Сумська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику
Тернопільська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, пшениця, цукрові буряки фабричні
Харківська	Зернові та зернобобові культури, насіння соняшнику, пшениця, кукурудза на зерно
Херсонська	Зернові та зернобобові культури, пшениця, яйця курячі, соя, насіння соняшнику
Хмельницька	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя, пшениця
Черкаська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику, пшениця
Чернівецька	Зернові та зернобобові культури, соя, свині на м'ясо, пшениця
Чернігівська	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно
м. Київ	Зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, соя

Джерело: власна розробка авторів

ціалізується на зернових та зернобобових культурах, кукурудзі на зерно, насінні соняшнику та пшениці. Крім цих товарів основу товарної спеціалізації по областях становлять молоко, свині на м'ясо, ріпак, ячмінь, яйця курячі, ВРХ на м'ясо та цукрові буряки (фабричні).

Загальна структура посівів в Україні відрізняється від спеціалізації, так 22 % посівів відводяться під пшеницю, 19 % під соняшник, 17 % під кукурудзу, 13 % – плоди та ягоди, 11 % – ячмінь, 7 % – соя, 5 % – картопля, 3 % – ріпак, 2 % – овочі та 1 % – цукровий буряк. Незважаючи на те, що тільки 1 % посівів займає цукровий буряк, його урожайність за останні 20 років збільшилася вдвічі при тому, що за цей період посівні площі буряка зменшилися у 5 разів. У 2014 р. урожайність усіх зернових, за винятком кукурудзи та рису, збільшилася (у порівнянні з 2013 р.). Урожайність зернових та олійних культур коливається, проте зберігає багаторічну позитивну тенденцію [4].

Основним деструктивними факторами, що негативно впливають на розвиток вітчизняного сільського господарства, є відсутність чіткої аграрної політики уряду та інвестицій в інноваційну сферу. Зважаючи на важливість агропромислового сектору для України в сучасних умовах, починаючи уже з 2015 р. уряд почав реформування вітчизняного сільського господарства. Так у таких документах, як: Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», Програма діяльності Кабінету міністрів України та Коаліційна угода визначено основний вектор розвитку сільського господарства та сільських територій. На основі цих документів Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено проект «Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки» [13]. До написання Стратегії було залучено більше 170 українських та міжнародних експертів.

Основною метою Стратегії є підвищення конкурентоспроможності сільського господарства відповідно до стандартів ЄС та міжнародних стандартів, а також стимулювання сталого розвитку сільської місцевості. Стратегія передбачає досягнення таких конкретних цілей: гармонізація із законодавством ЄС, зокрема у сфері продовольчої безпеки; дерегуляція із скасуванням необґрунтованого регулювання та адміністративних настанов, реформа державних підприємств; вирішення основних проблем із факторами виробництва, включно із земельною реформою, доступом до фінансування, модернізацією і оновленням виробничих і переробних потужностей, а також проблем інфраструктури і логістики; стимулювання інновацій у сільському господарстві; підвищення прозорості й ефективності виробництва та заходів управління ринками; підвищення ефективності державної підтримки сільського господарства;

розроблення програми розвитку сільських територій, включно із заходами підтримки малих господарств та підвищенням якості життя у сільській місцевості; а також розроблення нормативної бази на підтримку сільського господарства [17].

Особлива увага у реформуванні сільського господарства приділена іноземним інвестиціям, причиною цього є зменшення надходжень інвестицій в агровиробництво. Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство завжди були незначними (біля 2 % від загальних ПІІ), проте вони стабільно зростали з 2005 до 2008 рр., а після фінансової кризи їх кількість почала зменшуватися і у 2014 р. прирівнювалася до показників 2007 р. (рис. 1).

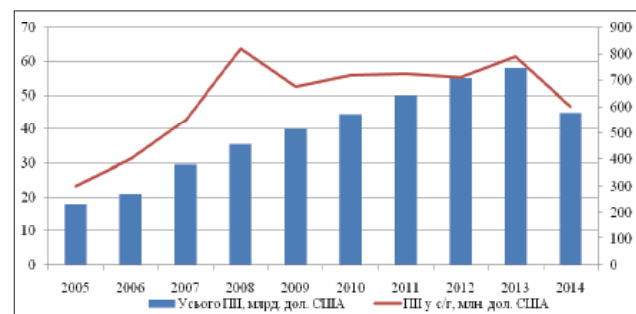

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій, 2005-2014 рр.

Джерело: [5]

Нерівномірність розподілу іноземних інвестицій між регіонами України також займає вагоме місце. У 2014 р. найбільша сума іноземних інвестицій була спрямована у м. Київ (17,8 %) та Київську область (16,52 %), значна сума надійшла також і до Івано-Франківської (13,23 %) та Львівської (6,87 %) областей. Найменш привабливими регіонами для іноземного інвестування виступили Миколаївська (0,62 %), Луганська (0,51 %) та Закарпатська (0,34 %) області (табл. 5). Причинами такої значної неоднорідності інвестиційної привабливості регіонів виступають декілька факторів. Насамперед це географічна різноманітність, а саме: географічне розташування, структура земель, водні ресурси та кліматичні умови. Іншим фактором виступає соціально-економічна різноманітність, що для України інколи має і важливіше значення, адже географічна умови майже для всієї України схожі. До соціально-економічної різноманітності можна віднести рівень розвитку регіону, наближеність до центрів економічного розвитку, інфраструктура регіону, трудові ресурси та потенціал самого регіону [8].

Отже, агропромисловий сектор є важливою складовою економіки України. Зважаючи на значний потенціал держави у цій сфері, можна припустити, що саме стимулювання її розвитку принесе високі результати, адже наразі в Україні нараховується 52543 діючих сільськогосподарських підприємств за різними організаційно-правовими фор-

Обсяг інвестицій в сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг, 2014 р.

Регіони	Іноземні інвестиції		Капітальні інвестиції	
	тис. дол. США	%	тис. грн	%
Україна	590212,1	100	17012815	100
Вінницька	31225,1	5,29	152802	0,90
Волинська	14612,6	2,48	285099	1,68
Дніпропетровська	28365,7	4,81	1323624	7,78
Донецька	11550,2	1,96	321349	1,89
Житомирська	16548,9	2,80	503479	2,96
Закарпатська	2032,6	0,34	41196	0,24
Запорізька	7123,4	1,21	603509	3,55
Івано-Франківська	78080,3	13,23	374530	2,20
Київська	97477,9	16,52	1593666	9,37
Кіровоградська	9174,4	1,55	1259610	7,40
Луганська	3029,9	0,51	199023	1,17
Львівська	40522,9	6,87	447934	2,63
Миколаївська	3659,1	0,62	709594	4,17
Одеська	5732,9	0,97	852161	5,01
Полтавська	7698,9	1,30	1568230	9,22
Рівненська	21270,4	3,60	284596	1,67
Сумська	8416,2	1,43	814875	4,79
Тернопільська	7635,5	1,29	586936	3,45
Харківська	21241,1	3,60	918938	5,40
Херсонська	15973	2,71	661025	3,89
Хмельницька	17527,3	2,97	814944	4,79
Черкаська	20726	3,51	1148333	6,75
Чернівецька	10108,4	1,71	271108	1,59
Чернігівська	5432,4	0,92	820852	4,82
м.Київ	105047	17,80	455402	2,68

Джерело: розроблено на основі [4]

мами господарювання (господарські товариства різних видів, приватні (приватно-орендні) підприємства, виробничі кооперативи, фермерські господарства, державні підприємства та ін.) у 2014 р., з них 44968 підприємства або 85,6 % мають у господарському обігу сільськогосподарські угіддя.

Також необхідно враховувати, що станом на 01.01.2014 р. в Україні налічувалося понад 25 млн господарств населення. Значна їх частина орієнтується на виробництво товарної продукції, поставляє її на внутрішній ринок у великих обсягах і тим самим суттєво впливає на формування цін на окремі харчові продукти. Крім того, у багатьох населених пунктах, навіть регіонах, особистий сектор стає важливою сферою самозайнятості для населення, джерелом доходів сільських домогосподарств.

Понад 1,2 млн особистих селянських господарств за рахунок земельних паїв збільшили розміри землекористувань до 4 га і більше. Зазначимо, що це середній розмір фермерського господарства у багатьох європейських країнах (Греція, Іспанія, Португалія). Вони обробляють 6,4 млн га сільськогосподарських угідь, утримують 66 % загального

поголів'я великої рогатої худоби, 50 % свиней, 85 % овець та кіз і 43 % птиці. Виробляють майже половину сільськогосподарської продукції, у т. ч. 97 % картоплі, 86 – овочів, 38 – м'яса (живою вагою), 76 – молока, 36 – яєць, 85 – вовни і 98 % меду.

Характерною особливістю розвитку цього сегмента аграрного ринку є те, що нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції відбувається без залучення значних інвестицій, кредитних ресурсів і бюджетної підтримки. Однак, розвиток особистих селянських господарств зазнає певних труднощів. По-перше, ці господарства надто малі за розміром, по-друге, використовують переважно фізичну працю. Лише незначна їх частина трансформується у товарні сімейні господарства. Через невеликі розміри землекористувань практично унеможлиблюється застосування сучасних прогресивних технологій і техніки, особливо в рослинництві.

Аналізуючи результати проведеного дослідження, можна стверджувати, що найбільший обсяг іноземних інвестицій у межах агропромислового сектору України спрямований переважно у сировинні напрями виробництва. Нині суттєвою

інвестиційною привабливістю користуються такі групи товарів, як: зернові, зернобобові культури, кукурудза на зерно тощо. Вкладення фінансових ресурсів у зазначені напрями є досить привабливим для інвесторів за рахунок швидкої окупності інвестицій та можливості отримання значних дивідендів. Крім того, інвестиційна діяльність у межах агропромислової сфери України актуалізується наявністю сприятливих умов розвитку інноваційних напрямів господарювання екологічного спрямування. Однак, не зважаючи на високу економічну привабливість такої діяльності, наразі відслідковується сповільнення темпів розвитку інвестиційних процесів у межах вітчизняного агровиробництва. Зазначені тенденції зумовлені переважно такими деструктивними факторами, як недосконалість нормативно-правового поля, надмірний податковий тиск, політична нестабільність тощо. Покращення інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості агропромислового виробництва є нагальною необхідністю та потребує здійснення заходів на державному та регіональному рівнях щодо створення сприятливих умов для діяльності інвесторів.

Висновки з проведеного дослідження. Здійснена наукова робота була спрямована на визначення особливостей товарно-структурної спеціалізації агровиробництва України. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Зважаючи на важливість агропромислового комплексу, розрізняють різні методи визначення товарної спеціалізації сільського господарського, застосування яких варіює у залежності від цілей проведення дослідження. Так метод середньогалузевого відсотка використовують при необхідності швидкого визначення широкого переліку товарів спеціалізації, метод середньозваженого рангу – для виокремлення найбільш точної та вузької вибірки товарів спеціалізації, індекс комбінування (індекс Уівера) – як один з найбільш гнучких та еластичних методів.

2. Основними товарами спеціалізації сільського господарства України є зернові та зернобобові культури, кукурудза на зерно, насіння соняшнику та пшениця. У регіональному розрізі переважно зернові та зернобобові культури є провідними товарами спеціалізації усіх областей, а кукурудза на зерно, насіння соняшнику та пшениця формують п'ятірку найбільш поширеної продукції, виробленої для реалізації. В Україні не обліковуються, проте опосередковано впливають на товарно-структурну спеціалізацію господарства населення, які виробляють товарну продукцію у значних обсягах і тим самим суттєво впливають на формування цін на окремі продовольчі товари.

3. Наявні сприятливі умови та передові позиції на міжнародних аграрних ринках у розрізі окремих

товарних груп формують необхідний базис для розвитку аграрного сектору України. Однак, подальша модернізація виробничих процесів у його межах потребує формування відповідного фінансового забезпечення. З метою стимулювання припливу іноземних вкладень нагальним є створення сприятливого інституційного середовища, спрощення системи оподаткування, забезпечення захисту іноземного інвестора тощо. Реалізація зазначених заходів слугуватиме каталізатором оптимізації структурних трансформацій національного господарства та зміцнення конкурентних позицій вітчизняних товаровиробників на міжнародних ринках.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в подальшому розвитку методологічного інструментарію визначення спеціалізації агровиробництва країни та її регіонів на базі середньогалузевого відсотка, середньозваженого рангу та індексу комбінування (індексу Уівера) з обґрунтуванням інвестиційно привабливих експортоорієнтованих товарних позицій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у дефініції й ідентифікації методичного інструментарію визначення товарно-структурної спеціалізації агровиробництва України в цілому та її регіонів зокрема з виявленням деструктивних факторів розвитку вітчизняного сільського господарства та обґрунтуванням інвестиційно привабливих регіонів. Отриманий науковий доробок має практичну цінність для виробників агропродовольчої продукції та може бути прийнятий до впровадження в органах державної та місцевої влади.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у визначенні пріоритетних напрямів подальшої структурно-товарної та галузевої перебудови національної економіки з метою зміцнення позицій вітчизняних товаровиробників на глобальному агропродовольчому ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський М.О. Сільськогосподарське районування України: нові підходи, методи, практичні результати / М.О. Барановський // Регіон – 2014: стратегія оптимального розвитку: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 листопада 2014 р.) / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 21-23.
2. Проект коаліційної угоди / Верховна Рада України VIII скликання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.afo.com.ua/doc/Coalition_Agreement_2014.pdf.
3. Постанова Верховної Ради України «Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України» / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>.
4. Сільське господарство України 2014 [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2015. – 379 с. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.

5. Статистичний щорічник України за 2014 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2015.– 28 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.

6. Ермолаєв А. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / А. Ермолаєв, І. Клименко, В. Ємець, С. Таран. – Київ : Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», липень 2015.– 28 с.

7. Ібатуллін Ш. І. Оцінка основних тенденцій зональної спеціалізації сільськогосподарського землекористування в Україні / Ш. І. Ібатуллін, О. В. Шанін, О. В. Степенко // Економіка АПК. – 2014. – № 12. – С. 12-18.

8. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів за 2014 рік [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2014. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/Рейтинг%20інвестиційної%20привабливості%20регіонів%202014.pdf>

9. Ліхван В. Визначення спеціалізації сільського господарства Харківської області / В. Ліхван, Н. Добровольська, Ю. Кандиба // Часопис соціально-економічної географії. – 2013. – Вип. 14. – С. 97-103.

10. Мезенцева Н. І. Суспільно-географічне районування України: навч. посіб. / Н. І. Мезенцева, К. В. Мезенцев. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2000. – 228 с.

11. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [Електронний ресурс] / Міністерство аграрної політики та продовольства. – Київ. – 2015. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk>.

12. Оратовська А. Розвиток аграрного сектору – перспективне майбутнє України? [Електронний ресурс] / Анастасія Оратовська // Слово і Діло. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slovoidilo.ua/2015/09/22/statija/ekonomika/rozvytok-ahrarnoho-sektoru-perspektyvne-majbutnye-ukrayiny>.

13. Про Стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

14. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] : навч. посібник для студ. геогр. та екон. спец. вищих навч. закл. / О. Г. Топчієв ; Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. – О. : Астропринт, 2005. – 632 с.

15. Marshall H., Schwartz M., Ziliak J. Agricultural Specialization and Economic Growth / H. Marshall, M. Schwartz, J. Ziliak // Sociological Focus, 2. – 1988. – P. 113-126.

16. McCorrison S., Sheldon Ian M. Intra-Industry Trade and Specialization in Processed Agricultural. Review of Agricultural Economics. 1991. – 2 – P 173-184.

17. Стратегія секторної конкурентоспроможності для України – фаза III. Політика щодо інвестування у сільське господарство / OECD Eurasia [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.oecd.org/globalrelations/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_UKR.pdf

18. Yatsenko O. Methodological instruments of polyfunctional competitiveness evaluation (on the example of agriculture) / Olga Yatsenko // USA: The Advanced Science. – 2011. – November. – С. 30–35.